

TURINYS

ŽMONA	9
DUKTĖ	115
MOKINYS	195
SŪNUS	269
VAIKAI	365
Epilogas	419
Jakobo Ivanovičiaus Bacho kalendorius	421
Autorės komentarai	423
Padėka	429

*Skiriu seneliui, kaime dirbusiam
vokiečių kalbos mokytoju*

ŽMONA

Volga skyrė pasaulį į dvi dalis.

Kairysis krantas buvo žemas ir geltonas, plytėjo plokščias, pereidamas į stepę, už kurios kas rytą tekėjo saulė. Žemė čia buvo karti ir išrausiota starų, žolynai – tankūs ir aukšti, o medžiai – kresni ir reti. Už horizonto bėgo javų ir arbūzų laukai, margi lyg baškiriška antklodė. Prie vandens buvo prilipę kaimai. Iš stepės dvelkė karštai ir aštriai – Turkmėnijos dykuma ir sūriąja Kaspija.

Kokia buvo kito kranto žemė, niekas nežinojo. Dešinysis krantas stūksojo virš upės galingais kalnais ir smego į vandenį stačiai, lyg nurėžtas peiliu. Per visą pjūvį tarp akmenų sruveno smėlis, bet kalnai neslūgo, o kasmet darėsi vis statesni ir stipresni: vasarą – melsvai žali nuo dengiančių juos miškų, žiemą – balti. Už šitų kalnų leidosi saulė. Kažkur ten, už kalnų, driekėsi kiti miškai, vėsūs lapuočių ir niaurūs spygliuočių, ir dideli rusų miestai su baltasieniais kremliais, ir pelkės, ir skaidriai mėlyni ledinio vandens ežerai. Nuo dešiniojo kranto amžinai traukė šalčiu – iš už kalnų alsavo tolima Šiaurės jūra. Kai kas senu papratimu vadino ją Didžiąja Vokiečių.

Šulmeisteris Jakobas Ivanovičius Bachas jautė šią neregimą takoskyrą lygiai per vidurį Volgos plynumos, kur bangos tviskėjo it plienas ir juodasis sidabras. Betgi tie nedaugelis, su kuriais jis dalydavosi savo keistomis mintimis, tiktai gūžčiodavo, nes gimtąjį Gnadentalį* mieliau laikė savo mažo, Užvolgio stepių apjuosto pasaulėlio centru, o ne paribio tašku. Bachas nebuvo linkęs ginčytis: kiekvienas prieštaravimas jam gildydavo sielą. Jis kentėdavo net bardamas per pamoką aplaidų mokinį. Gal

* Vokiškai „palaimingas slėnis“. (Aut. pastaba)

todėl ir buvo laikomas vidutinišku mokytoju: Bacho balsas buvo tykus, kūno sudėjimas geibus, o išorė tokia blanki, kad ir pasakyti apie ją nebuvo ko. Beje, kaip ir apie visą jo gyvenimą.

Kas rytą, dar tebešviečiant žvaigždėms, Bachas pabUSDavo ir, gulėdamas po dygsniuotais ančių pūkų patalais, klausydavo si pasaulio. Tylūs, nedarnūs tekančio kažkur aplinkui ir virš jo svetimo gyvenimo garsai ramino. Stogais baldėsi vėjai – žiemą sunkūs, tirštai užmaišyti sniegu ir ledo kruopomis, pavasarį stamantrūs, pritvinkę drėgmės ir dangaus elektros, vasarą glėbūs, sausi, sumišę su dulkėmis ir besvorėmis ašuočių sėklelėmis. Lodavo šunys, sveikindami išėjusius į priebutį šeiminkus. Storai maurodavo galvijai, varomi į girdyklą (stropus kolonistas niekada neduos jaučiui ar kupranugariui vakarykščio vandens iš kibiro arba ištirpinto sniego, bet būtina nuves atsigerti prie Volgos – pirmu žygiu, dar nesėdęs pusryčių ir nepradėjęs kitokių darbų). Įsidainavusios moteriškės kiemuose traukdavo tęstines dainas – ar norėdamos pagražinti žvarbų rytą, ar tik tam, kad ne taip imtų miegas. Pasaulis alsuodavo, traškėdavo, švilpiniuodavo, mūkdavo, kaukšėdavo kanopomis, skambėdavo ir dainuodavo visokiaisiais balsais.

Jo paties gyvenimo garsai buvo tokie skurdūs ir nereikšmingi, kad Bachas atprato juos girdėti. Barkščiodavo nuo vėjo gūsių vienintelis kambario langas (dar pernai reikėjo stiklus geriau prispausti prie rėmo ir plyšelius užkamšyti kupranugario vilna). Spragčiodavo seniai nevalytas dūmtraukis. Retkarčiais kažkur užkrosnyje sucypdavo nužilusi pelė (nors turbūt tiktai pūsdavo pro grindlenčių tarpelius skersvėjis, o pelė jau seniai pastipo ir atiteko kirminams). Ko gera, ir viskas. Klausytis *didesniojo* gyvenimo buvo daug įdomiau. Kartais užsiklausęs Bachas net pamiršdavo, jog ir pats priklauso šitam gyvenimui; jog ir jis galėtų, išėjęs į priebutį, prisidėti prie daugiabalsio choro: uždainuoti ką nors garsiai, smagiai, kad ir kolonistų *Ach Wolge, Wolge!*, arba trenkti lauko durimis – o taip, blogiausiu atveju bent nusičiaudėti. Bet Bachui labiau patiko klausytis.

Šeštą rytą, apsirengęs ir susišukavęs, jis jau stovėdavo prie mokyklos varpinės su kišeniniu laikrodžiu rankoje. Sulaukęs, kada abi rodyklės susilies į vieną liniją, – valandinė ant šešių, minutinė ant dvylikos, – jis iš visų jėgų patraukdavo už virvės: gaudžiai bambtelėdavo bronzinis varpas. Per daugelį metų Bachas šį pratimą taip išstobulino, kad varpas nuaidėdavo kaip tik tada, kai minutinė rodyklė paliesdavo ciferblato zenitą. Po akimirkos – Bachas žinojo – kiekvienas kolonistas atsisukdavo garso pusėn, nusismaukdavo kepurę ir sušnibždėdavo trumpą maldele. Gnadentalyje prasidėdavo nauja diena.

Šulmeisterio pareiga buvo mušti varpą tris kartus: šeštą rytą, vidurdienį ir devintą vakaro. Varpo gausmą Bachas laikė savo vieninteliu deramu indėliu į aplinkui skambančią gyvenimo simfoniją.

Sulaukęs, kol varpo šonais nutekės smulkiausia vibracija, Bachas bėgdavo atgal į šulhauzą. Mokykla buvo suręsta iš tvirtų šiaurės sienojų (mišką kolonistai pirkdavo atplukdomą sėliais, keliaujančiais Volga nuo Žigulių kalnų arba net iš Kazanės gubernijos). Pamatai buvo akmeniniai, dėl stiprumo aptepti plaušamoliu, o stogas skardinis, naujausios mados, neseniai pakeitęs perdziūvusias malksnas. Apylanges ir duris Bachas kas pavasarį dažė skaisčiai mėlyna spalva.

Namas buvo ilgas, po šešis didelius langus abiejuose šonuose. Beveik visą vidaus erdvę užėmė klasės kambarys, jo gale už pertvaros glaudėsi mokytojo virtuvėlė ir miegamasis. Toj pusėj buvo ir pagrindinė krosnis. Jos kaitros nepakako apšildyti didžiulei patalpai, ir pasieniais kiūksojo dar trys geležinės krosnelės, tad klasėje visada atsiduodavo geležimi: žiemą – įkaitusia, vasarą – šlapia. Priešingame gale stovėjo šulmeisterio katedra, priešais ją buvo išrikiuoti mokinių suolai. Pirmą eilę, „asilų“, užėmė patys jauniausi ir tie, kurių elgesys bei uolumas mokytojui kėlė nerimą; toliau sėdėdavo vyresni mokiniai. Klasėje dar buvo: didelė lenta rašyti kreida, rašomojo popieriaus ir geografijos žemėlapių prigrūsta spinta, kelios svarios liniuotės

(daugiausia naudojamos ne pagal tiesioginę paskirtį, o auklėjimo tikslais) ir Rusijos imperatoriaus portretas, atsiradęs čia grynai švietimo inspekcijos reikalavimu. Reikia pasakyti, jog šis portretas tikrai kėlė nereikalingų rūpesčių: jį įsigijus kaimo seniūnas Pėteris Dytrichas turėjo išsirašyti laikraštį, kad – ne duok Dieve – nepažiopsojus žinios apie naują imperatorių tolimajame Peterburge ir neapsijuokus prieš dar vieną komisiją. Iki tol naujienos iš rusiškosios Rusijos pasiekdavo koloniją taip pavėlavusios, lyg ji būtų ne Pavolgio širdyje, o atokiausiuose imperijos pakraščiuose, taigi visada grėsė konfūzas. Kadaisė Bachas svajoto papuošti sieną didžiojo Gėtės atvaizdu, bet iš šito sumanymo išėjo šnipštas. Malūnininkas Julijus Vagneris, verslo reikalais dažnai lankydavęsis Saratove, žadėjo, tiek jau to, „sueškoti šitą kūrėją, jei užsiliko kokioj krautuvėj“. Bet kad poezija malūnininkas nėmaž nesižavėjo, o žymiojo tėvynainio išvaizdą įsivaizdavo miglotai, buvo klastingai apgautas: vietoj Gėtės nevidonas sendaikčių pirklys įbruko jam niekam tikusį portretą anemiško aristokrato apibrizgusia nėrinių apykakle, vešliais ūsais ir smailiu smakru, kurį galėjai palaikyti nebent Servantesu, bet ir tai tik esant silpnam apšvietimui. Gnadentalio dailininkas Antonas Fromas, garsėjęs skrynių ir indaujų marginimu, pasiūlė užtepti ūsus ir barzdikę, o apačioje, tiesiai po nėrinių apykakle, stambiomis baltomis raidėmis išraityti *Goethe*, tačiau Bachas neleido kabinti klastotės. Taip ir liko mokykla be Gėtės, o nelemtas paveikslas buvo atiduotas dailininkui – jam pačiam primygtinai paprašius „dėl įkvėpimo inspiracijos“.

...Atlikęs varpininko priedermę, Bachas pakurdavo krosnis, kad klasė įšiltų iki sueinant mokiniams, ir skubėdavo į savo kambaraitį – pusryčiauti. Ką rytais valgydavo ir kuo užsigerdavo, tikrai nebūtų galėjęs pasakyti, nes į valgių nekreipė jokio dėmesio. Tik viena buvo akivaizdu: kavą Bachui atstojo „rudas bizalas, panašus į kupranugario myžalus“. Kaip tik šitaip pareiškė seniūnas Dytrichas, prieš penkerius ar šešerius metus iš

pat ryto užsukęs pas šulmeisterį svarbiu reikalu ir su juo pusryčiavęs. Nuo tada seniūnas daugiau neužeidavo per pusryčius (ir niekas kitas, reikia pripažinti), bet žodžius Bachas įsidėjo galvon. Tačiau šis prisiminimas jo nė kiek netrikdė: kupranugariams jis jautė nuoširdžią simpatiją.

Vaikai sueidavo į mokyklą iki aštuonių. Vienoj rankoj knygų rietuvėlė, kitoje malkų ryšulėlis ar kiziako maišelis (be mokesčio už mokslą, kolonistai vaikų švietimą paremdavo ir natūraliu produktu – kuru mokyklos krosnims). Pamokos vykdavo keturias valandas iki pietų pertraukos ir dvi po jos. Lankomumas buvo pavyzdingas: už praleistą vieną katrą nors pamokų pusę prasikaltėlio šeima mokėdavo trijų kapeikų baudą. Vaikai mokėsi vokiečių ir rusų kalbų, rašyti, skaityti, aritmetikos; katekizmą ir Biblijos istoriją aiškindavo atėjęs Gnadentalio pastorius Adamas Hendelis. Skirstymo skyriais nebuvo, visi sėdėjo kartu: vienais metais penkiasdešimt mokinių, kitais, žiūrėk, net septyniasdešimt. Kartais šulmeisteris juos padalydavo į grupes ir kiekvienai skirdavo vis kitokią užduotį, o kartais visa klasė deklamuodavo ir dainuodavo choru. Bendras mokymasis buvo svarbiausia – ir paveikiausia tokioje didelėje bei padykusioje auditorijoje – pedagoginė priemonė.

Per visus mokytojavimo metus, kurių kiekvieni priminė praėjusius ir niekuo ypatingu neišsiskyrė (nebent pernai perdengtas stogas, ir dabar ant šulmeisterio katedros nebelašėdavo nuo lubų), Bachas taip įpratė kalbėti tuos pačius žodžius ir skaityti vis tuos pačius uždavinėlius iš uždavinyno, kad įgudo mintimis susidvejinti savo kūne. Liežuvis kartodavo naują sintaksės taisyklę, ranka vangiai pliaukšėdavo liniuote per pakaušį pernelyg šnekiam mokiniui, kojos oriai nešdavo kūną per klasę, o protas... Bacho protas snūduriuodavo užliūliuotas savo paties balso ir galvos, linguojančios į taktą neskubriems žingsniams. Po kiek laiko jau žiūri – rankose nebe Volnero „Rusų kalba“, o Goldenbergo uždavinynas. Ir lūpos burba ne apie daiktavardžius su būdvardžiais ir veiksmažodžiais, o apie skaičiavimo taisykles.

Ir iki pamokos galo lieka visai nedaug, gal ketvirtis valandos. Argi ne puiku?..

Vienintelė pamoka, kai protas atgaudavo žvalumą ir aštrumą, buvo vokiečių kalba. Terliotis su dailyraščiu Bachas nemėgo, paskubomis varydavo pamoką prie poetinės dalies: Novalio, Šilerio, Gėtės – eilės liedavosi ant susitaršusių galvų dosniai kaip vanduo pirties dieną.

Poezijos meilė Bachą nutvilkė dar jaunystėje. Tada atrodė, jog jis mintą ne bulviniais blynais ir arbūzų kisieliuimi, o vien baladėmis ir odėmis. Atrodė, jomis galėtų papenėti visus aplinkui, – todėl ir tapo mokytoju. Ir dabar, per pamoką deklamuo-damas pamėgtus posmus, Bachas jausdavo krūtinėje, kažkur paširdžiuose, vėsų džiugesio virpulį. Tūkstantąjį kartą skaity-damas „Naktinę keleivio dainą“, Bachas žvilgtelėdavo pro mokyklos langą ir išvysdavo ten viską, apie ką rašė didysis Gėtė: ir didingus tamsius kalnus dešiniajame Volgos krante, ir ištvinusią stepęje amžinąją ramybę – kairiajame. O jis pats, šulmeisteris Jakobas Ivanovičius Bachas, trisdešimt dvejų metų amžiaus, nuo ilgo dėvėjimo blizgančiu munduru nevienodomis sagomis, jau pradėjęs plikti ir raukšlėtis prieš artėjančią senatvę, – kas gi jis, jei ne tasai keleivis, pabaigtinai nusikamavęs ir apgailėtinau bijantis amžinybės?..

Vaikai buvo abejingi pedagogo aistrai: jų veidai – valiūkiški ar susikaupę, nelygu temperamentas, – nuo pirmųjų eilėraščio eilučių tapdavo mieguisti. Jėnos ir Heidelbergo mokyklų roman-tizmas klasę veikė geriau už migdomuosius; ko gera, auditoriją buvo galima raminti ne įprastais riksmiais ir liniuotės kirčiais, o eilėraščiais. Nebent Lesingo pasakėčios, vaizduojančios nuo mažų dienų pažįstamus veikėjus, – kiaules, lapės, vilkus ir vy-turius, – sudomindavo pačius smalsiausius. Tačiau ir tie greitai nebesugraiby-davo pasakojimo, persakomo taisyklinga ir pakilia *aukštąja* vokiečių kalba.

Aštuoniolikto amžiaus vidury kolonistai atsivežė savo kalbas iš tolimų istorinių tėvynių – iš Vestfalijos ir Saksonijos, Ba-

varijos, Tirolio ir Viurtembergo, Elzaso ir Lotaringijos, Badeno ir Heseno. Pačioje Vokietijoje, seniai susivienijusioje ir dabar išdidžiai besivadinančioje imperija, dialektai virė viename katile kaip daržovės sultinyje, iš jų sumanūs kulinarai – Gotšedas, Gėtė, broliai Grimai – galiausiai ištaisė prašmatnų patiekalą: literatūrinę vokiečių kalbą. O Pavolgio kolonijose užsiimti „aukštąja virtuve“ nebuvo kam – ir vietos tarmės sumišo į bendrą kalbą, paprastą ir tiesmuką kaip svogūnų sriuba su duonos kriaukšle. Rusų kalbą kolonistai suprato sunkiai: visame Gnadentalyje galėjai surinkti ne daugiau kaip šimtą jiems žinomų rusiškų žodžių, vargais negalais iškaltų mokykloje per pamokas. Tačiau tam, kad Pokrovsko [1]* turguje parduotum savo prekes, pakako ir šitos šimtinės.

...Po pamokų Bachas užsidarydavo kambaraityje ir skubomis prarydavo pietus. Galėjai valgyti ir neuždaręs durų, bet užstumta velkė kažkodėl pataisydavo skonį valgio, dažniausiai jau spėjusio ataušti, tikriau – visiškai šalto. Už labai kuklų atlygį vieno mokinio motina atnešdavo Bachui čia prikaistuvėlį pupų košės, čia dubenėlį pieniškos lakštinių sriubos – didelės šeimos vakarienės likučius. Reikėjo, žinoma, pašnekėti su gerąja moteriške ir paprašyti, kad neštų valgį jei ir ne karštą, tai nors šiltą, bet vis neprisiruošė. Pačiam šildytis valgį nebuvo kada – artėjo labiausiai įtemptas dienos metas: *vizitavimo valanda*.

Rūpestingai susišukavęs ir dar kartą nusiprausęs, Bachas nupildavo nuo mokyklos priebučio ir atsidurdavo centrinėje Gnadentalio aikštėje, papėdėje didingos pilkų akmenų bažnyčios su erdvia nava smailiaarkių langų nériniuose ir varpine, primenančia smailiai nudrožtą pieštuką. Pasirinkęs kryptį: porinėmis dienomis Volgos pusėn, neporinėmis – tolyn nuo jos, sparčiu žingsniu leisdavosi pagrindine gatve, plačia ir tiesia kaip išvyniotas geros gelumbės rietimas. Pro tvarkingus kaimo namukus su aukštomis gonkomis ir puošniomis apylangėmis (kas jau kas, o gnadentaliečių apylangės visada būdavo ryškios ir linksmos –

* Žr. Autorės komentarus knygos gale.

dangaus mėlynės, uogų raudonio ir kukurūzų geltonio). Pro obliuotų lentų tvoras su plačiais, aukštais vartais (vežimams ir rogėms) ir žemučiais varteliais (žmonėms). Pro apverstas laukti poplūdžio valtys. Pro moteris su naščiais pas šulinį. Pro priištus prie žibalo krautuvės kupranugarius. Pro turgaus aikštę su trimis galiūnais skirpstais jos viduryje. Bachas žengdavo taip greitai, taip garsiai girgždindamas veltiniais sniegą arba batais maknodamas pavasario purvynę, kad galėjai pamanyti, jog jis turi tuziną neatidėliotinų reikalų, ir kiekvieną būtina sutvarkyti šiandien. Taip ir buvo.

Pirmiausia – užlipti ant Kupranugario Kupros ir apmesti žvilgsniu nusidriekusią už horizonto Volgą: kokios dabar spalvos bangos ir kokio skaidrumo? Ar nėra ant vandens rūko? Ar daug žuvėdrų skraido? Žuvys pliaukši uodegomis gelmėje ar arčiau kranto? Šitai stebėdavo šiltuoju metų laiku. O šaltuoju: kokio storumo sniego sluoksniš ant upės – ar kur nors nepratirpo atidengdamas saulei spindintį ledą?

Paskui – paėjėti sausvage, pereiti Bulvių tiltą ir atsidurti prie neužšalancio net per didžiausius speigus Kareivių upe-lio, gurkstelėti iš jo: ar nepasikeitė vandens skonis? Dirstelėti į Kiauliaduobes, iš kur buvo imamas molis garsiosioms Gnantalio plytomis. (Iš pradžių tą molį žmonės paprasčiausiai maišydavo su šieniu. Bet kartą dėl juoko nutarė pridėti karvių mėšlo – ir įsitikino, kad tokia sudėtis suteikia plytomis tiesiog akmens kietumo. Kaip tik šis atradimas ir davė pradžią garsiausiai vietos patarlei „Truputis mėšlo nepakenks“.) Saldymedžio krantu nužygiuoti iki Trijų Jaučių duburio, kur buvo kaimo gyvulių kapinės. Ir skubėti tolyn – per Gervuogių daubą ir Uodų slėnį į Malūno kalvą ir Pastoriaus ežerą su netoliese kūpsančiu Velnio kapeliu...

Jeigu vizituodamas Bachas pastebėdavo kokią netvarką, – burano išvartytas rogių kelio gaires ar pakrypusią tilto atramą, – tuoj pat imdavo dėl jos kankintis. Nepaprastas atidumas gadi- no Bachui gyvenimą, nes jį jaudino kiekviena įprasto pasaulio

kliauda: kiek jo siela per pamokas būdavo abejinga mokiniams, tiek tapdavo aistringa ir karšta aplinkinio pasaulio daiktams ir detalėms, pasitaikantiems kelyje. Bachas niekam nesakydavo ką pastebėjęs, bet kasdien neramiai laukdavo, kad klaida pati išsitaisytų ir pasaulis grįžtų į pradinę – prideramą – būseną. Paskui nusiramindavo.

Kolonistai, užmatę šulmeisterį, – amžinai sulenktais keliais, sustingusia nugara ir įtraukta į gunktelėjusius pečius galva, – kartais jį pašaukę sustabdydavo ir pradėdavo kalbą apie savo atžalas. Bet Bachas, uždusęs nuo greito ėjimo, atsakinėdavo visada nenoriai, striukomis frazėmis: visiškai neturėdavo laiko. Tai patvirtindamas ištraukdavo iš kišenės laikrodį, mesdavo į jį nelaimingą žvilgsnį ir kraipydamas galvą nubėgdavo paskubomis užraukęs pokalbį.

Reikia pasakyti, buvo dar viena skubėjimo priežastis: Bachas mikčiojo. Ši negalia pasireiškė prieš kelerius metus, bet ji puldavo šulmeisterį tik už mokyklos sienų. Treniruotas Bacho liežuvis per pamokas dirbo sklandžiai – nė sykio neužsikirsdamas tardavo sudurtinius *aukštosios vokiečių kalbos* žodžius ir lengvai berdavo tokias vingrybes, kurių tūlas mokynys ir pradžią pamirš, kol iki galo išklausys. Ir tas pats liežuvis staiga imdavo neklausyti šeimininko, kai Bachas, kalbėdamas su savo didkaimio žmonėmis, prašnekdavo vietos tarme. Pavyzdžiui, deklamuoti atmintinai ištrauką iš antrosios „Fausto“ dalies liežuviui patiko. Bet pasakyti našlei Koch: „O jūsų vaikigalis ir vėl dinderį muša“, – jis nė už ką nenorėjo – kliuvo su kiekvienu skiemeniu ir lipo prie gomurio lyg didelis ir ne visai išviręs miltinis kukulis. Bachui dingojosi, kad kasmet mikčiojimas stiprėja, bet patikrinti įtarimą buvo keblu: jis vis rečiau kalbėdavosi su žmonėmis.

Po *vizitavimo* (kartais saulei leidžiantis, o kai kada ir visiškai sutemus) nuilsęs ir sklidiną pasitenkinimo kėblindavo namo, dažnai šlapiomis kojomis. Vėjo nugairinti skruostai degdavo, širdis džiugiai plakdavo: jis nusipelnė už vargą kasdienį apdovanojimą – *vakarinio skaitymo valandą*. Atlikęs paskutinę dienos

pareigą (lygiai devintą vakaro suskambinęs varpu), Bachas užmesdavo ant krosnies šlapius drabužius, dubenyje su užplyktais čiobreliais pakaitindavo kojas ir, išgėręs nuo peršalimo karšto vandens, sėsdavosi lovoje su knyga – senu tomeliu kartoniniais viršeliais, su beveik išsitrynusia autoriaus pavarde.

Vokiečių valstiečių persikėlimo į Rusiją kronikos pasakojo apie tas dienas, kai imperatorės Jekaterinos kvietimu laivais į Kronštata suplaukė pirmieji kolonistai [2]. Bachas jau buvo perskaitęs iki vietos, kai monarchė asmeniškai pasirodo prieplaukoje – pasveikinti drąsių tėvynainių: „Mano vaikai! – skardžiai sušunka ji, šauniai jodama priešais sustipusių kelionėje išeiivių gretas. – Naujieji Rusijos sūnūs ir dukros! Svetingai priglobiame jus po savo plačiu sparnu ir prižadame ginti bei tėviškai globoti! Už tai laukiame klusnumo ir uolumo, neprilygstamo atsidaavimo darbui, pasiaukojamos tarnystės naujajai tėvynei! O kas nesutinka – tegul tuojau pat nešdinasi atgalios! Silpnadvasiai ir silpnarankiai Rusijos valstybei nereikalingi!..“

Tačiau pasistūmėti toliau šios iškilmingos scenos Bachui niekaip nesisekė: po patalais pasivaikščiojimo nuvargintas kūnas susileisdavo kaip virta bulvė, užpilta karštu sviestu; knygą laikančios rankos lėtai nusvirdavo, vokai susimerkdavo, smakras knaptelėdavo ant krūtinės. Perskaitytos eilutės kažkur nuplaukdavo gelsvoje žibalinės lempos šviesoje aidėdamos įvairiais balsais ir veikiai užgesdavo virtusios kietu miegu. Knyga išslysdavo iš pirštų, palengva nučiuoždavo antklode, tačiau jos trinktelėjimas ant grindų Bacho jau neįstengdavo prižadinti. Jis būtų labai nustebęs, jei sužinojęs, kad šlovingąsias kronikas skaito lygiai trečius metus.

Taip ir plaukė gyvenimas – ramus, užpildytas skatikiniais džiaugusmais ir menkučiais rūpesčiais, visiškai patenkinamas. Iš dalies ir laimingas. Galima sakyti, net dorybingas, jei ne viena aplinkybė. Šulmeisteris Bachas turėjo pragaištingą pomėgį, kurio jau turbūt nebuvo lemta išgyvendinti: jis mėgo audras. Mėgo ne kaip taikus dailininkas ar padorus poetas, pro langą

stebintis gaivalų siautulį ir ieškantis įkvėpimo vėtros kaukime, ryškiose dangaus spalvose. O ne! Bachas mėgo audras, kaip nusmurgęs paskutinis girtuoklis – bulvių degtinę, o morfinistas – morfijų.

Kas kartą, – dažniausiai du ar tris sykius per metus, – kai dangaus skliautas virš Gnadentalio pritvinkdavo violetinio sunkio ir oras taip prisigerdavo elektros, kad, regis, net mirksint iš blakstienų lekia melsvos žiežirbos, Bachas pajusdavo kūne keistą vis stiprėjantį kunkuliavimą. Ar tai buvo kraujas, dėl ypatingos cheminės sudėties jautriai reaguojantis į magnetinių laukų svyravimus, o gal vos juntami raumenų traukuliai, kylantys apgirtus nuo ozono, Bachas nežinojo. Bet jo kūnas staiga pasidarydavo svetimas: griaučiai ir raumenys tarsį netilpdavo po oda ir ją tempdavo grasindami praplėsti, širdis pulsuodavo gerklėje ir pirštų galiukuose, smegenyse kažkas gausdavo ir šaukdavo. Palikęs mokyklos duris atlasas, Bachas pasileisdavo to šauksmo vedamas – į pievas, į stepę. Kolonistai skubiai gindavo gyvulius į kaimenę ir uždarydavo aptvaruose, moterys, spausdamos prie krūtinės kūdikius ir surinktus švendrų glėbius, bėgdavo nuo audros į kaimą, tačiau Bachas lėtai žengdavo jos pasitikti. Dangus, išpampęs nuo lietaus debesų ir todėl beveik užgulęs žemę, čėžėdavo, traškėdavo, aidingai gausdavo; paskui ūmai plykstelėdavo baltumu, gosliai ir žemai sugriaudėdavo, užgriūdavo stepę šalta vandens lavina – prasidėdavo liūtis. Bachas plėšdavo marškinių apykaklę apnuogindamas siaurutę krūtinę, užversdavo galvą ir išsižiodavo. Čiurkšlės čaižydavo visą kūną ir juo tekėdavo, kojos jausdavo, kaip nuo kiekvieno perkūnijos trenksmo krūpteli žemė. Žaibai – geltoni, mėlyni, juosvai violetiniai – plieksdavo vis dažniau, nesuprasi, virš galvos ar joje. Kunkuliavimas raumenyse pasiekdavo viršūnę – naujas dangaus smūgis Bacho kūną suplėšydavo į tūkstančius kąsnelių ir ištaškydavo po stepę.

Atsipeikėdavo jis daug vėliau, gulėdamas purve, subraižytu veidu ir pilnais plaukais varnalėšų dagių. Nugarą mausdavo kaip sudaužytą. Jis pakildavo, kulniuodavo namo kelyje paste-

bėdamas, kad visos marškinių sagutės išplėštos su mėsa. Jam iš paskos švytėdavo sultinga vaivorykštė, kai kada netgi dvi, iš nuplaukiančių už Volgos debesų properšų srūdavo dangaus žydrinė. Bet siela būdavo per daug išsekusi, kad gėrėtųsi šia nurimusia grožybe. Dangstydamas rankomis skyles ant kelių ir baidydamasis svetimų žvilgsnių, Bachas skubindavosi į mokyklą graužiamas atgailos ir gėdos dėl savo niekingos aistros. Šita jo keistenybė buvo ne tik gėdinga, bet ir pavojinga: sykį netoli jo žaibas užmušė nuo kaimenės atsiskyrusią karvę, kitą kartą – sudegino vienišą ąžuolą. Be to, ir nuostolinga: vien sagų per vasarą kiek reikia! Tačiau pažaboti savęs – gėrėtis audra iš trobos ar nuo mokyklos priebučio – Bachas niekaip neįstengė. Gnadentaliečiai žinojo apie pavasarinį šulmeisterio paikiojimą, žiūrėjo į jį atlaidžiai: „Tiek to, ko iš jo norėti – iš mokyto žmogaus!..“

2

Bet kartą Bacho gyvenimas apsisvertė. Tą rytą jis pabudo laimingas. Nuotaika buvo kuo puikiausia, juk pro langą, neužtrauktą užuolaidomis, žvelgia skaišti gegužės dangaus mėlynė, dangumi lengvabūdiškai lekia žvitrūs debesys, be to, atėjo pavasaris, taigi ir mokinių atostogos.

Gnadentalyje mokslas trukdavo iki Velykų. Atbuvę mišias iškilmingai papuoštoje bažnyčioje ir pasigrožėję šventinių žvakių liepsnelėmis, apdovanoję vieni kitus saldėsiais ir virtais kiaušiais, aplankę mirusius giminaičius kapinėse, o gyvuosius – kaimyniniuose kaimuose, prisikirtę „stiklinio“ sūrio su geltonu it gintaras sviestu, kolonistai kinkydavo visus arklius ir jaučius ir iškeliaudavo arti žemės – visa šeima. Namie likdavo tik bedantės senutės su žioplais vaikais ir moterys, kurių namų ūkis buvo toks didelis, jog negalėjo palikti jo. Kelias savaites nuo paskuti-

nių rytmečio žvaigždžių ir iki pirmųjų vakarinių kolonistai plūgais raikydavo stepę. Vidurdienį – rinkdavosi prie laužo, srėbdavo bulvienę ir gerdavo ugninę *stepės arbatą* iš virtos per tris vandenį saldymedžio šaknies su žiupsneliu čiobrelių ir saujele šviežios žolės.

Vakar rytą, skambindamas mokyklos varpu, Bachas žinojo, kad jį girdi nedaugelis: artojų gurguolės išriedėjo į stepę jau naktį, blausiai šviečiant dylančiam mėnuliui. Gnadentalis ištuštėjo. Beje, žmonių nebuvimas niekaip nepaveikė Bacho signalų tikslumo: priešingai, jis jautė dar didesnę atsakomybę, kad laikas, o su juo ir gyvenimo tvarka, tekėtų taip pat lygiai ir nenukrypstamai.

Jis jau kišo kojas iš po patalų norėdamas įsisipirti į jaukias seno avikailio kurpes, kai staiga ant pagalvės krito šešėlis. Pakėlė akis – kažkas stovi anapus lango, su keista trikampe kepure, prikišęs veidą prie stiklo. Žiūri. Bachas aiktelėjo iš netikėtumo, pašoko, nubloškė patalus; bet nepažįstamasis dingo taip pat greitai, kaip ir pasirodė. Įžiūrėti veido Bachas nespėjo – šviešaėjo iš lauko. Pripuolė prie lango: ant stiklo tirpo padūmavęs ratilas – svetimo alsavimo žymė. Ėmė klebinti rėmus mėgindamas atidaryti, bet geležinė sklendė per žiemą tarsi įaugo į medžio minkštimą – nė iš vietos. Užsimetė ant pečių kailinukus, išlėkė į priebutį, apibėgo aplink mokyklą – nieko, nei kieme, nei užnamėje. Pajuto, kaip kojos šaltai ir bjauriai žliugsi; nuleidęs akis pamatė, jog bėgioja su kambarinėmis kurpėmis. Apmaudžiai kraipydamas galvą nuskubėjo atgal į vidų.

Keistasis apsilankymas Bachą nepaprastai sukrėtė. Ir ne be reikalo: diena prasidėjo įtartinais ženklais ir abejotinais nutikimais.

Atšipusiu peiliu grandydamas nuo apylangių pernykščių dažų žvynelius, ketindamas jas perdažyti, Bachas netyčia žvilgtelėjo aukštyn ir pastebėjo danguje debesį, turintį neabejotinai žmogaus veido bruožus – ir aiškiai moteriškus. Veidas išpūtė skruostus, apvalinai sudėjo lūpas, svajingai prisimerkė ir

išnyko aukštybėje. Vėliau, braukdamas teptuku medinę palangę, išgirdo mekenant prabėgančią ožką – gyvulys bliūvojo lyg nujausdamas kažką baisaus. Pasuko galvą: betgi visiškai ne ožka, o degla peniukšlė kiaulė, ir dar be vienos ausies, ir dar taip bjauriai išvieptu snukiu, kokio Bachas kaip gyvas nebuvo matęs.

Ne, jis nebuvo prietaringas kaip dauguma gnadentaliečių. Juk negalima rimtai tikėti, kad netyčia pajudinus kregždės lizdą karvė ims duoti kruviną pieną; arba kad šarka, ant stogo kedenant plunksnas, žada kuriam nors namiškių nelaimę. Bet vienas daiktas kažkokia šarka, ir visai kitas daiktas – kiaulė. Todėl, nutaręs, jog šiai dienai negerų ženklų pakaks, Bachas stropiai uždarė kibirėlį su dažais ir parėjo į trobą nesidairydamas į šalis, stengdamasis nieko negirdėti ir ketindamas dieną praleisti viduje, taisydamas drabužius ir mąstydamas apie Novalį.

Sandariai užvėręs mokyklos duris, užstūmė velkę. Užsklendė ir savo kambaraitį. Aklinais užtraukė užuolaidą. Patenkintas atsisuko į stalą – ir išvydo ant jo pailgą baltą keturkampį: užantspauduotą laišką.

Bailiai apsidairęs – ar nesislepia kambaryje paslaptینگasis laiškininkas? – ir nieko nepastebėjęs, Bachas atsisėdo ir ėmė žiūrėti į gulintį priešais voką su nelygiu antrašu: „Ponui šulmeisteriui Bachui“. Žodyje „šulmeisteris“ buvo dvi rašybos klaidos.

Niekad gyvenime Bachas nerašė ir negavo laiškų. Pirmutinė mintis – sudeginti: raštas, pristatytas tokiu įtartinu būdu, negalėjo reikšti nieko gero. Jis atsargiai paėmė voką: lengvas (viduje, regis, tik vienas lapas). Patyrinėjo rašyseną: kampuota, aiškiai žmogaus, nepratusio dažnai griebtis plunksnos. Pakėlė prie nosies, pauostė: vos vos dvelkia obuoliais. Vėl padėjo ant stalo, prislėgė knyga. Pasuko kėdę į langą, atsisėdo, užsimetė koją ant kojos, apglėbė save rankomis ir užsimerkė. Taip prasėdėjęs ketvirtį valandos sunkiai atsiduso ir, raukydamasis nuo negeros nuojautos, atplėšė voką.

Didžiai gerbiamas šulmeisteri Bachai,

širdingai jumi sveikinu ir kviečiu vakarienės, aptarti vieno reikaliuko. Jei sutinkate, ateikite šiandien penktą valandą į Gnadentalio krantinę, ten lauks žmogus.

*Su draugiškais palinkėjimais,
nuoširdžiai jūsų Udas Grimas.*

Štai dar kas: mano žmogaus nebijokite. Jo išvaizda baisi, bet širdis gera.

Pasirašydamas autorius taip spustelėjo plunksnos smaigalį, kad kiaurai perdūrė popierių.

Bachas pasijuto išmuštas prakaito. Išsirengė iki apatinių. Paėmė nuo lentynos rašalinę, plačiu mostu užbraukė ir ištaisė tekste esančias klaidas, jų buvo aštuonios; ranka judėjo energingai, plieno plunksna girgždėjo ir taškėsi rašalu. Tada suglamžė subraukytą laišką ir įmetė į šiukšlinę. Atsigulė po ančių pūkų patalais ir nutarė neiti iš trobos iki vakarinio varpo.

Jeigu kolonija nebūtų tuščia, jis galėtų seniūną Dytrichą ar kitus vyrus paklausinėti apie šitą Grimą, o gal net paprašyti pagalbos. Laiško autorius, matyt, gyveno netoliese, kurioje nors kaimyninių kolonijų aukštupio ar žemupio pusėn, jeigu jau kvietė atplaukti į svečius valtimi. Tačiau vykti vienam buvo neapdairu ir netgi kvaila. Negalėjo būti nė kalbos. Bet ar ore sklandė pirmosios priešaudrio elektros dalelės, ar buvo kitų priešasčių – Bachas staiga pajuto krūtinėje bundant tą nenumaldomą jaudulį, kuris jį priversdavo moklinti per liūtį ieškant audros centro. Kūną, regis, veria nesulaikoma srovė, nešanti kažkur prieš jo paties valią. Ji baugino ir kartu masino – priešintis galinajam srautui nebuvo nei jėgų, nei noro: visa sakytum jau nuspręsta iki jo ir už jį, liko tik vykdyti nurodymą.